

Magdalena Kwiatkowska

STARE DRUKI W WOJEWÓDZKIEJ BIBLIOTECE PUBLICZNEJ
W PIOTRKOWIE TRYBUNALSKIM

Zbiór starych druków przechowywany w Wojewódzkiej Bibliotece Publicznej w Piotrkowie Trybunalskim jest częścią księgozbioru ukształtowanego już po II wojnie światowej w piotrkowskim oddziale Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego. Skład biblioteki PTTK, zupełnie przypadkowy, spowodowały był co najmniej trzykrotnym nieplanowanym napływem książek w większych zespołach. Gromadzone przez różne osoby i instytucje, w odmiennych warunkach, na przestrzeni około dwustu lat, nie mogły - połączone mechanicznie - stworzyć jednolitego zbioru. Już biblioteka Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego utworzonego w Piotrkowie w roku 1908, przekazana PTTK w roku 1950¹, miała charakter przypadkowy. Tworzona była z licznych darów, przeważnie zupełnie drobnych. Jej trzon stanowiły pozostałości po księgozbiorze Kazimierza Stronczyńskiego przekazane Towarzystwu w roku 1916 przez brata uoszonego, Feliksa Stronczyńskiego. Drugi raz Towarzystwo powiększyło swoje zbiory w pierwszych miesiącach II wojny światowej, kiedy jego członkowie ratowali zagrożone książki z Piotrkowa i z pobliskich majątków. Jesienią 1939 r. trafiły tą drogą do biblioteki PTK ocalone części księgozbioru Gimnazjum im. Bolesława Chrobrego. Po raz trzeci fakt przejęcia znacznej liczby książek przez Towarzystwo miał miejsce w ostatnich miesiącach wojny. Krajoznawcy ocalili wówczas pozostałości biblioteki Związku Nauczycielstwa Polskiego. Duża różnorodność napływających w ten sposób dzieł, w większości nie odpowiadających profilowi zainteresowań tego rodzaju towarzystwa, oraz brak pomieszczenia na ich przechowywanie, skłoniły Zarząd do systematycznego przekazywania księgozbioru innym instytucjom. I tak z 7776 tomów w roku 1955 ofiarowano 245 tomów Bibliotece Uniwersyteckiej w Łodzi, później 1406 tomów Związkowi Nauczycielstwa Polskiego w Piotrkowie, w 1964 r. 510

tomów Państwowemu Archiwum w Piotrkowie, a w roku 1968 około 3,5 tys. tomów Miejskiej Biblioteki Publicznej². W każdym przypadku księgozbiór dzielono w sposób mechaniczny, wobec czego część, która przypadła Miejskiej Biblioteki Publicznej, również nie posiada jednolitego charakteru. Takiego charakteru nie można także domyślać się w niewielkiej jego części, która jest przedmiotem niniejszego komunikatu. W omawianym zbiorze jest 170 starych druków. Ich różnorodność treściowa związana jest z pochodzeniem. Analiza proveniencji wykazała 63 źródła. Jednocześnie tylko kilkanaście z nich daje możliwość odtworzenia dziejów ksiązek wchodzących w skład omawianego zespołu.

Pierwsza grupa ksiązek stanowi część starego zasobu PTK, które utworzono w Piotrkowie w roku 1908 z inicjatywy Michała Rawita-Witanowskiego (1859-1943) farmaceuty, historyka, znanego działacza piotrkowskiego pierwszej połowy XX wieku³. Był on właściwym założycielem muzeum i biblioteki przy Towarzystwie. Sam posiadał duży księgozbiór notowany przez Chwalewika⁴, jednak w zbiorach Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej nie spotkano się z tą proveniencją.

Jak już wspomniano, księgozbiór PTK powstał z licznych, bardzo drobnych darów. Świadczą o tym rozproszone zapisy w "Księdze protokołów Oddziału Piotrkowskiego PTK" z lat 1908-1914⁵. Mimo jednak powołania specjalnej komisji do spraw gromadzenia ksiązek, biblioteka pozostawała zawsze w cieniu muzeum. Wydany w 1926 r. katalog zbiorów⁶ Towarzystwa podaje tylko ogólną liczbę ksiązek (2119), podczas gdy muzealia opracowane są bardzo dokładnie. Do wybuchu wojny w 1939 roku księgozbiór nie otrzymał katalogu, a ksiązki nie były oznaczone żadnym znakiem własnościowym. Okrągła pieczęć z tekstem: "Oddział Towarzystwa Krajoznawczego w Piotrkowie" zachowana jest tylko na jednym egzemplarzu.

Główny zrab biblioteki PTK tworzyły resztki księgozbioru Kazimierza Stronczyńskiego (1809-1896) numizmatyka, sufragisty i archeologa. W ostatnich latach życia pełnił on funkcję sędziego pokoju okręgu piotrkowskiego⁷. Po jego śmierci duża biblioteka z licznymi rękopisami, zbiorami kartograficznymi i starymi drukami nie znalazła nabywoy⁸. Na mocy testamentu przeszła w ręce brata uzonego, Feliksa⁹. Znakomitą większość najcenniejszych zbiorów odsprzedał on w roku 1911 lub 1912 antykwariatowi Hieronima Wildera w Warszawie¹⁰. Pozostałą część biblioteki Kazimie-

rza i zbiory własne zapisał m.in. PTK; po śmierci Feliksa Stronczyńskiego w roku 1916 stały się własnością Towarzystwa ¹¹.

Kazimierz Stronczyński posiadał książki po wybitnych uzo-nych i zbieraczach XIX wieku: Aleksandrze Chodkiewiczu (1776-1838) ¹² oraz po profesorach Uniwersytetu Warszawskiego Janie Wincentym Bandtkie-Stężyńskim (1783-1840) ¹³ i Feliksie Bentkowskim (1781-1852).

W omawianym zespole zachował się tylko jeden stary druk z taką proveniencją. Jest to drugi tom "Poezji" Franciszka Książ- nina wydanych w Warszawie przez M.Grölla w 1787 r. w 4°. Nosi on notę: "Z ksiąg Alexandra Chodkiewicza". Księgozbiór po Feliksie Bentkowskim Kazimierz Stronczyński odziedziczył jako jego zięć ¹⁴. Pozostały cztery dzieła z autografami uzonego. Są to: 1) Johanna Adelunga "Versuch eines vollstaendigen grammatisch kritischen Woerterbuches der Hochdeuschen Mundart ... Th.1-4 Leipsig, Verl. B.Ch.Breitkopf und Goltm, 1774-1780 w 4°; 2) "Myśl z okazji Uwag nad życiem Zamoyskiego", b.m.r. i dr. w 8°; 3) Stanisława Stassio- a "Poprawy y przydatki do książki Uwagi nad życiem Jana Zamoys- kiego..." Hallsberg (w rzeczywistości Warszawa) b.dr., 1788, w 8°; 4) Ignacego Krasickiego "Zbiór potrzebniejszych wiadomości, porządkiem alfabety ułożonych", Warszawa, Druk. M.Grölla, 1781 w 4°. Dwutomowe dzieło Krasickiego posiada najcenniejszą dla ca- łości zespołu proveniencją. Tom pierwszy opatrzony jest notatką sporządzoną ręką Feliksa Bentkowskiego: "Podarunek od arcy bisku- pa (sic!) Gniezn. Ignacego Krasickiego w Skierniewicach 15 listo- pada 1799" ¹⁵. Po księgozbiórze J.W.Bandtkie-Stężyńskiego pozos- tał jeden stary druk. Jest to "Recueil de pieces relatives au proces entre S.A. le prince Adam Czartoryski accusateur, et M.M.Komarzewski et Ryx, accuses du crime d'empoisonnement... (Acc.:) Extrait du Grand-Marechal de la Coureonn assemble pour connoitre de l'affaire entre..., b.m. i dr., 1785 w 8°. Ponadto Kazimierz Stronczyński posiadał dublety Biblioteki Warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk oraz fragmentarycznie zachowany zbiór konstytucji sejmowych z XVII wieku. W WBP w Piotrkowie Trybunals- kim jest sześć konstytucji z lat 1648-1667.

Część zbioru Stronczyńskiego jest jednolicie oprawiona w brązową skórę i opatrzona ekslibrisem o treści: "Z Biblioteki Kaźmirza Stronczyńskiego".

Drugi zespół, to pozostałości biblioteki Gimnazjum im. Bole- sława Chrobrego w Piotrkowie. Nieliczne egzemplarze stanowią ca-

loną jesienią 1939 r. ostatek księgozbioru narastającego w tym samym miejscu przez ponad dwieście pięćdziesiąt lat. Początki biblioteki szkoły średniej związane są z istniejącym od 1673 r. w Piotrkowie kolegium pijarskim. Księgozbiór zakonny rósł powoli od kilkunastu zaledwie "książek do nabożeństwa" w swoim zarodku¹⁶. Wzbogacany był głównie darami członków zakonu oraz osób przychylnych piotrkowskiemu pijarom. Ponadto w roku 1683 rozpoczęto, na mocy zarządzenia prowincjała, odkładać corocznie piętnaście złotych na zakup nowych książek. Ze znikomości tej sumy rektorzy kolegium zdawali sobie sprawę, toteż często przeznaczali na księżnicę więcej pieniędzy. I tak "Cyprian Małachowski¹⁷ ... do 200 złotych na bibliotekę rok rocznie odkładał"¹⁸. Najstarszy katalog zachowany w archiwum zakonnym, z którego w roku 1830 czerpał informacje Józef Gaoki opracowując historię szkół w Piotrkowie, pochodzi z roku 1756. Zawiera on opisy 1708 woluminów¹⁹. Z pozostałych do dzisiaj książek tylko jedna ma pewną proveniencję sięgającą tego okresu. Jest nią pierwszy tom drugiego wydania Thesauri polono-latino-graeci Grzegorza Knapskiego wydany w Krakowie u F.Cezarego w roku 1698. Książka opatrzona jest dwiema notatkami sporządzonymi różnymi rękoma: 1) "Ex libris Josephi Zawadzki", 2) "Ex libris Francisci Rogala Zawadzki". Obaj podpisani byli rektorami kolegium piotrkowskiego²⁰. Fakt ten wskazuje, że byli oni raczej czytelnikami i opiekunami niż właścicielami dzieła²¹. W stosunku do co najmniej dwudziestu innych książek można wysunąć przypuszczenie, że w ciągu pierwszych siedemdziesięciu lat istnienia piotrkowskiego kolegium pijarskiego wchodziły w skład jego biblioteki. Są to m.in. św. Ambrożego "Omnia quotquot extant Divi Ambrosii...opera, cum per D.Erasmus... tum per alios eruditos viros, accurata diversorum oodiu collationa nunc denuo emendata, in quinque digesta ordinis...cum indicio rerum, t.4.5. Basileae, Apud H.Frobenium z 1538 r. w 2^o²²; L.Abella'ego "Żywot ... Wincentego a Paulo ... przez ... Dominika Akamięgo ... do druku po włosku podany, a teraz na polskie przez jednego kapłana teyże Kongregacyej Missionis Cracoviensis przetłumaczony", Kraków, Druk. F.Cezarego z 1688 r. w 4^o²³; współprawne Stanisława Sokołowskiego "Officia propria patronorum provinciae Poloniae ..., Venetiis, Apud Cieras, 1643 w 4^o²⁴, "Breviarum Romanum, ex decreto Sacrosancti Concilii Tridentini restitutum, Pii V Pont. Maximi iussu editum. Venetiis, Apud Cieras, 1651 w 2° oraz "Officia propria SS Patronorum Regni

Sveciae, ex vetustius Breviariis ejusdem Regni deprompta ..., Coloniae Agrippinae, sumpt. Cornelii ab Egmond et Sociorum, 1643 w 4°. Kłoczek ma współczesną XVII-wieczną oprawę z brązowej skóry ślepo tłoczonej z okuciami częściowo oryginalnymi, częściowo późniejszymi. Można przypuszczać, że również druga edycja Elżbiety Drużbańskiej "Zbioru rytmów duchownych panegirycznych moralnych y światowych" z roku 1752 oraz dziewiąte wydanie podręcznika szkolnego opracowanego na podstawie Knapskiego "Idiotismi Polonici seu voces Poloniae..."²⁵ z roku 1753 pochodziły z tego zbioru.

Na dalszy rozwój biblioteki wpłynęły niewątpliwie echa pierwszej reformy szkolnictwa Stanisława Konarskiego i fundacji Załuskich oraz ożywienie handlu księgarskiego. W drugiej połowie XVIII wieku również dary stają się częstsze i bogatsze. W roku 1761 Anna z Ossolińskich Szaniławska ofiarowała kolegium 455 książek po mężu Michale, podstolim koronnym. Były to głównie dzieła prawnicze francuskie i włoskie²⁶. I w tym wypadku nie pozostał żaden namacalny ślad niewątpliwie ciekawego księgozbioru.

W roku 1770 katalog wymienia 2257, a pięć lat później 2515 woluminów.

Od czasów Komisji Edukacji Narodowej zmieniła się polityka gromadzenia zbiorów w bibliotekach szkolnych. Zaczęto nabywać książki francuskie i polskie wydawane przez Towarzystwo do Ksiąg Elementarnych, odpowiadające zmienionemu programowi nauczania w szkołach²⁷.

Z zachowanego zespołu niewiele, niestety, można wnioskować o zawartości biblioteki w ostatnich latach niepodległości. Przypuszczalnie wówczas wpłynęły do szkoły piotrkowskiej podręczniki botaniki, zoologii i mineralogii Jana Krzysztofa Kluka pozostałe w kilku wydaniach, "Historia powszechna dla szkół narodowych" Wincentego Skrzetuskiego z 1786 r., "Dykcyonarz historyczny y geograficzny do zrozumienia autorów greckich" z 1784 r. oraz kilka zachowanych fragmentarycznie roczników "Gazety Warszawskiej" z lat 1787-1790. Wymienione dzieła opatrzone są notą: "Bibliothecae Petricoviensis Scholarum Piarum".

Po kasacie zakonu jezuitów pijarzy przejęli w roku 1775 księgozbiór piotrkowskiego kolegium jezuitckiego liczący ponad 1500 woluminów. Lustracja z ramienia KEN przeprowadzona w roku 1781 przez Walentego Kobierzyckiego wykazała 1630 książek zu-

pełnie nie opracowanych²⁸. Dopiero w 1795 r. ówczesny rektor Prosper Zarębski sporządził katalog²⁹, który przetrwał do chwili utworzenia w Piotrkowie szkoły wojewódzkiej w roku 1827. Zbiór jezuitki również nie pozostawił żadnego do dzisiaj śladu. Jest natomiast kilka książek z proveniencją zgromadzeń jezuitkich w Kaliszu i w Stanisławowie.

Po drugim rozbiórce Piotrków znalazł się pod panowaniem pruskim, jako jedno z większych miast Prus Południowych. Obecność Niemców zaznaczyła się zwiększeniem liczby książek niemieckich nadsyłanych przez kamerę kaliską oraz kupowanych z funduszy szkolnych³⁰. W tym czasie znacznie podupadło znaczenie Piotrkowa, zmalała jego rola ośrodka kulturalnego, a co za tym idzie, obniżyła się również ranga średniej szkoły pijarskiej. Później trudno było odbudować jej pozycję w stosunku do innych szkół w rodzącym się Księstwie Warszawskim. W 1812 r. nadano jej tylko rangę szkoły wydziałowej.

W roku 1812 przekształcona z Izby Edukacyjnej Dyrekcja Edukacji Narodowej wydała szereg przepisów regulujących wewnętrzną organizację i funkcjonowanie bibliotek szkolnych. Ukazało się zarządzenie o konieczności zakładania oddzielnych bibliotek szkolnych z opłat uczniowskich przeznaczonych na ten cel³¹. W wydziałowej szkole pijarów piotrkowskich bibliotekę tę zapoczątkował w roku 1816 ks. Paweł Kotowski (1777-1849) najenergiczniejszy i najhojniejszy z tutejszych rektorów³². Zrazu księgozbiór/narastał powoli. W roku 1824 liczył 467, a sześć lat później, w 1830 r., obejmował już 1420 tomów³³. Jakkolwiek od czasu założenia biblioteki uczniowskiej jej pomnażanie oparto na kupnie nowych wydawnictw, to w dalszym ciągu napływały książki wydane przed rokiem 1801, głównie podręczniki szkolne Towarzystwa do Książek Elementarnych. Na kilku zachowanych egzemplarzach istnieją zapiski ówczesnych nauczycieli poprzedzające notę bibliotekarza. Jej łaciński tekst cofaz częściej zastępowano polskim "Biblioteka Szkoły Piotrkowskiej", po czym następowała roczna data wpływu. Kiedy w 1827 r. kolegium uzyskało status 6-klasowej szkoły wojewódzkiej, zmieniła się również formuła zapisu własnościowego na: "Biblioteka Szkoły Wojewódzkiej w Piotrkowie". Ta zmiana powodowała omyłki; na egzemplarzu "Prawideł początkowych nauki obcozajców" Józefa Skrzetuskiego z roku 1793 czytamy: "Do Biblioteki Kolegium XX Piarów ofiarował A. Otooki 1828". Bibliotekarz przekreślił słowo "Kolegium" i poprawił "Szkoły Wojewódzkiej".

Księgozbiór uczniowski, na który złożyły się przede wszystkim podręczniki, nie został nigdy połączony ze starą biblioteką kolegiąlną służącą w założeniu zakonnikom, a później również świeckim nauczycielom. Był to samodzielny, osobno opracowywany zbiór, niejako druga część biblioteki "pod zarząd Piarów zostająca" ³⁴. Część trzecią tej biblioteki, nie łączoną z poprzednimi, ale udostępnianą uczniom, stanowił fragment księgozbioru Tomasza Maruszewskiego (1769-1834), współpracownika Kołłątaja, emisariusza w okresie porozbiorowym ³⁵. Maruszewski ofiarował swoje książki w roku szkolnym 1828/29. Zbiór liczył 677 dzieł w 1452 tomach. Ówczesny bibliotekarz szkolny Józef Gaicki zwracał uwagę na konieczność utrzymania podziału księgozbioru na trzy części, ale z perspektywą utworzenia wspólnego katalogu alfabetycznego ³⁶, jako że cała biblioteka liczyła w 1830 roku 8331 tomów.

W tej liczbie duży fragment stanowił zespół starych druków. Z naszej perspektywy niezmiernie trudno określić choćby przybliżoną ich liczbę. Składa się na to wiele przyczyn. Ustawa szkolna z roku 1833 ³⁷ skierowana również przeciw bibliotekom nakazywała sukcesywne selekcje księgozbiorów, które rugowały dzieła najodwieczniejsze dla polskiej szkoły. Jakkolwiek nie ma danych o liczbie książek wykluczonych z biblioteki piotrkowskiej w latach trzydziestych i czterdziestych, to na podstawie informacji o stanie bibliotek szkolnych w innych ośrodkach ³⁸ można wnioskować, że gimnazjum utraciło co najmniej połowę zbiorów. Z kolei likwidacja pijarskich domów zakonnych byłej prowincji polskiej dokonana w roku 1864 przyczyniła się do wywiezienia w roku 1869 ³⁹ starego księgozbioru kolegium do biblioteki seminaryjnej we Włocławku. Istnieją też inne przyczyny trudności w określeniu liczebności zasobu starych druków piotrkowskiej biblioteki szkolnej. Otóż znaczna jej część została zniszczona we wrześniu 1939 r., kiedy Niemcy zajmując gmach gimnazjum, podpalili na dziedzińcu oaze wyposażenie i wielowiekowe zbiory szkoły. Wreszcie w Wojewódzkiej Bibliotece Publicznej jest tylko część księgozbioru uratowanego w okresie II wojny światowej przez członków Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego.

Trzeci zespół tworzy biblioteka Edmunda Stawiskiego (1813-1890) z Podłęży ⁴⁰. Stawiski był znanym w XIX wieku działaczem gospodarczym, ekonomistą i publicystą. Współpracował z "Rocznikami Gospodarstwa Krajowego", z redakcjami "Encyklopedii przemysło-

wo-rolniczej" i "Encyklopedii wychowawczej". Był jednym z założycieli i ofiarodawców Muzeum Przemysłu i Rolnictwa w Warszawie. Opublikował kilka prac z zakresu historii ekonomii polskiej oraz wiele artykułów w "Bibliotece Warszawskiej" i w innych czasopiśmieach współczesnych. Człowiek tak czynny, jeden z oświeceniowych "klemensowozyków", bliski współpracownik Andrzeja Zamoyskiego, prowadził przez całe życie gospodarstwo ziemskie w Podłęzycach⁴¹. Tam też zgromadził zbiór muzealiów powstały w wyniku badań archeologicznych w dolinie Warty prowadzonych wspólnie z Józefem Przyborskim i Zygmuntem Glogerem⁴² oraz dużą bibliotekę. Pozostałe po niej szczątki w postaci kilkudziesięciu tomów, świadczą o niezwykle starannym doborze tematycznym dzieł. Ton nadają prace z zakresu ekonomii, prawa, historii i filozofii. Przepuszczać można, że również literatura starożytna zajmowała w bibliotece Stawiskiego niepoślednie miejsce. Zbiory Edmunda były zapewne kontynuacją biblioteki domowej jego ojca, referendarza przy Radzie Stanu Księstwa Warszawskiego, o której wspomina Gloger⁴³. Tym można tłumaczyć stosunkowo liczny zespół starych druków w spuściźnie po Stawiskim. Kilkanaście starych druków, jakie zachowały się z tego zespołu, to przede wszystkim druki obce oraz czasopisma polskie z ostatnich lat niepodległości Rzeczypospolitej. Jest więc kilka roczników czasopism wydawanych przez Piotra Switkowskiego: "Dziennik Handlowy i Ekonomiczny" z lat 1786-1793, "Pamiętnik Historyczno-Polityczny" z roku 1783; jest też "Monitor Różnych Ciekawości" wydawany w Krakowie przez J. Maya. Ponadto "Zbiór mów, głosów, przemówień, manifestów, remanifestów mianych na seymie roku 1786, Warszawa, Druk. P. Dufour z 1787 r., Adama Naruszewicza "Historia narodu polskiego w sześciu tomach" z lat 1780-1785 oraz bibliograficzne dzieło Dawida Brauna "De scriptorum Poloniae et Prussiae historicorum, politicorum et j [uris] o [onsul]torum... catalogus et iudicium" drukowane w Elblągu w 1723 roku. Z druków obcych przytoczyć należy "Nouveau Dictionnaire Allemand-Français, et Français-Allemand", t.1, Vienne, Prague et Brün, chez J.T. de Trattner z 1790 r., "Nouveau dictionnaire Français-Italien... seconde edition...", Nice, chez G. Flateront z 1778 r., Kanta "Kritik der reinen Vernunft", wydanie z 1794 r. we Frankfurcie, zawierające rękopiśmienne komentarze Stawiskiego.

Książki Edmunda Stawiskiego zachowały się w bardzo dobrym stanie. Oprawione w brązową skórę oznaczone są okrągłą pieczęcią o treści "Podłęzycze ES".

Zbiory te po śmierci właściciela odziedziczyła jego siostrzenica Stefania Łuczyoka⁴⁴, znana w ówczesnej Guberni Piotrkowskiej działaczka społeczna. Łuczyoka wydzieliła księgozbiór od reszty zbiorów i przekazała go powstałemu w 1907 r. Oddziałowi Piotrkowskiemu Stowarzyszenia Nauczycielstwa Polskiego⁴⁵, muzealia w roku 1910 ofiarowała Muzeum Krajoznawczemu PTK⁴⁶.

Związek Nauczycielstwa Polskiego swoją bibliotekę opierał przede wszystkim na zapisie Łuczyokiej, mimo że dużą część składek członkowskich przeznaczono na zakup książek⁴⁷. W roku 1914 księgozbiór liczył 868 dzieł⁴⁸. Podstawą do twierdzenia, iż większość książek tej biblioteki pochodziła z Podłęży jest równoczesne występowanie pieczęci Stawiskiego i ZNP w omawianym zespole.

Nie znana jest droga, jaką do Piotrkowa trafiły dublety Ossolineum zaopatrzone pieczęcią "Wtórta Ossolineum". Wśród nich jest kilkanaście starych druków, m.in. "Acta conventus Thoruniensis celebrati anno 1645 mensibus Septembr[e] Octobr[e] Novembr[e] pro inauda ratione componendorum dissidiorum in religione per regnum Poloniae...", Varsoviae, in officina Petri Elert, 1646 w 4^o⁴⁹ oraz Joannes'a Nadasi'ego "Annales Mariani Societatis Jesu ab anno 1521 usqua ad tempora hodierna...", Romae, Typis Varesij, 1658 w 2°.

Ponadto spotyka się w piotrkowskim zespole starych druków pojedynczo egzemplarze ze znanych bibliotek prywatnych XVIII i XIX wieku. I tak, na warszawskim wydaniu z 1754 r. "Eneidy" Wergiliusza widnieje autograf Franciszka Bielińskiego (1740-1808), jednego z najwybitniejszych zbieraczy XVIII wieku. Natomiast "Dzieła" Hezjoda wydane w Krakowie u Gröbla w 1790 r. pochodzą ze zbiorów słynnego warszawianisty, Władysława Korotyńskiego (1866-1924)⁵⁰. Być może, że jest to jeden z zawieruszonych egzemplarzy z kilku bibliotek warszawskich, które w czasie II wojny światowej były ukrywane w klasztorze OO Bernardynów w Piotrkowie⁵¹.

Zabytkowy księgozbiór Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej w Piotrkowie Trybunalskim stał się przedmiotem pracy magisterskiej⁵². Skatalogowano wówczas 411 druków wydanych do roku 1830 przechowywanych w tej bibliotece. Obecnie jest często wykorzystywany przez pracowników i studentów piotrkowskiej filii Wyższej Szkoły Pedagogicznej im. Jana Kochanowskiego w Kielcach.

Przypisy

- ¹ W roku 1950 połączono Polskie Towarzystwo Krajoznawcze z Polskim Towarzystwem Tatrzańskim i utworzono Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze.
- ² Po reformie administracyjnej w 1975 roku Wojewódzka Biblioteka Publiczna w Piotrkowie Trybunalskim.
- ³ Biuletyn PTTK Okręgu Łódzkiego, 1968, nr 8, s.8.
- ⁴ E.Chwalewik, Zbiory polskie, t.2, Warszawa 1927, s.54.
- ⁵ Księga protokołów Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego 1908-1914, [rps] Oddział PTTK im. M.Rawita-Witanowskiego w Piotrkowie Trybunalskim.
- ⁶ M.Rawita-Witanowski, Katalog Zbiorów Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego na Zamku Królewskim w Piotrkowie Trybunalskim, Piotrków 1926.
- ⁷ R.Gerber, Studenci Uniwersytetu Warszawskiego 1808-1831. Słownik biograficzny, Wrocław 1977, s.445-446.
- ⁸ E.Chwalewik, op.cit., s.53.
- ⁹ Feliks Stronczyński mieszkał w Piotrkowie od czasu powrotu z polistopadowej emigracji w roku 1853. Był jednym z założycieli Piotrkowskiego Oddziału PTK. Por. R.Gerber, op.cit., s.445; Biuletyn Okręgu Łódzkiego PTTK, 1968, nr 8.
- ¹⁰ M.Rulikowski, Biblioteka w Helenowie, "Szpargały" 1935, nr 4, s.15-16; J.Długosz, Potocki Jakub, Słownik Pracowników Książki Polskiej, Warszawa 1972, s.709. W roku 1912 księgozbiór ten kupił od Wildera Jakub Potocki do swojej biblioteki w Helenowie.
- ¹¹ E.Chwalewik, op.cit., s.53.
- ¹² T.Estreicher, H.Mościcki, Chodkiewicz Aleksander, Polski Słownik Biograficzny, t.3, Kraków 1937, s.357.
- ¹³ Chwalewik mylnie podaje Jerzego Samuela Bandtkiego.
- ¹⁴ M.Dobrzański, Kazimierz Stronczyński, [nekrolog], "Tydzień" 1896, nr 46, s.1.
- ¹⁵ Feliks Bentkowski w latach 1796-1800 był nauczycielem domowym u Ignacego Tiede, skierśniewickiego plenipotentą Ignacego Krasickiego. Por. Polski Słownik Biograficzny, t.1, Kraków 1935, s.440.
- ¹⁶ J.Gacki, Dzieje instytutów edukacyjnych mianowicie pijarskich zakładów w Piotrkowie, w: Popis publiczny Szkoły Wojewódzkiej XX Pijarów w Piotrkowie, Warszawa 1830, s.26.
- ¹⁷ Brat Jana Małachowskiego, rektor piotrkowskiego kolegium pijarskiego w latach 1738-1742.
- ¹⁸ J.Gacki, op.cit., s.27.

- 19 Ibidem.
- 20 Benedykt (imię zakonne Józef) Zawadzki był rektorem w latach 1687-1690, Wacław (imię zakonne Franciszek) Zawadzki pełnił tę funkcję w latach 1698-1700.
- 21 M. Sipayllo, O metodzie badań proveniencyjnych starych druków, w: Z badań nad polskimi księgozbiorami historycznymi, z.1, Warszawa 1975, s.15.
- 22 Por. British Museum General Catalog, t.4, London 1965, s.523.
- 23 Por. Estreicher XII. 4-5.
- 24 Por. E. XXIX. 18.
- 25 Por. E. XIX. 332.
- 26 J.Gacki, op.cit., s.27-28.
- 27 M.Łodyński, U kolebki polskiej polityki bibliotecznej, Warszawa 1935, s.25-26.
- 28 J.Gacki, op.cit., s.28.
- 29 Index Librorum Bibliothecae Petricoviensis Scholarum Pilarum conscriptus tempore resignationis R.P. Prosperi Zarębski. Por. J.Gacki, op.cit., s.29. Jak twierdzi kierownik Archiwum XX Pijarów w Krakowie, ks. Jan Buba, "zbiory wszystkich kolegów i szkół przypadły po kasacie pijarów w Polsce i na Litwie w latach 1832-1863. W zespole archiwalnym przechowywanym w Krakowie nie ma żadnych dokumentów dotyczących biblioteki piotrkowskiej". Jak się wydaje, informacja Józefa Gackiego jest ostatnią wiadomością o tym katalogu.
- 30 J.Gacki, op.cit., s.28.
- 31 M.Łodyński, Organizacja bibliotek szkolnych w Księstwie Warszawskim i Królestwie Polskim w latach 1807-1831, "Przegląd Biblioteczny" 1960, z.1, s.2.
- 32 Paweł Kotowski (1777-1849) pijar, pedagog, historyk, nauczyciel w szkołach pijarskich w Radzynie i Warszawie, wieloletni rektor kolegium piotrkowskiego (1816-1828). Por. R.Łeszczyczyński, Kotowski Paweł, w: Polski Słownik Biograficzny, t.14, Kraków 1968-1969.
- 33 Rocznik Instytutów Religijnych i Edukacyjnych w Królestwie Polskim, Warszawa 1824, 1827, 1830.
- 34 J.Gacki, op.cit., s.30.
- 35 H.Wereszycka, Maruszewski Tomasz, w: Polski Słownik Biograficzny, t.20, Kraków 1975, s.97.
- 36 J.Gacki, op.cit., s.30.

37 W wyniku odsunięcia pijarów od szkolnictwa w roku 1832 i ustawy z roku 1833 szkoły wojewódzkie pozostające pod ich zarządem zostały przemianowane na gimnazja 8-klasowe później 7-klasowe.

38 H.Falkowska, Z dziejów polskich bibliotek szkolnych, Warszawa 1966, s.34-35.

39 "Tydzień" (piotrkowski) 1883, nr 12, s.4.

40 Cbeonie w województwie sieradzkim.

41 R.Gerber, op.cit., s.205-206.

42 Ibidem.

43 Z.Gloger, Edmund Stawiski, w: Album biograficzne zasłużonych Polaków i Polek wieku XIX..., Warszawa 1903, s.63.

44 Stefania Łuczyoka 1840-1913 nekrolog, "Kronika Piotrkowska" 1913, nr 48, s.4.

45 Towarzystwo Krajoznawcze, "Kronika Piotrkowska" 1910, nr 20, s.7.

46 Ibidem.

47 Stowarzyszenie Nauczycielstwa Polskiego, "Kronika Piotrkowska" 1910, nr 1, s.3.

48 Wiadomości miejscowe, "Kronika Piotrkowska" 1914, nr 12, s.5.

49 Por. E. XII. 30.

50 J.Rogala, Zbiory Korotyńskich i ich znaczenie dla badań warsawianistycznych, w: Z badań nad polskimi księgozbiorami historycznymi, z.3, Warszawa 1977, s.193-194.

51 Biuletyn PTTK Okręgu Łódzkiego, 1968, nr 8.

52 M.Kwiatkowska, Katalog druków wydanych do roku 1830 przechowywanych w Wojewódzkiej Bibliotece Publicznej w Piotrkowie Trybunalskim. Praca magisterska wykonana pod kier. prof. dr J.Starnawskiego, 1979. Maszyn. przech. w Katedrze BiIN Uniwersytetu Łódzkiego.